

ՅԵՂԻՇԵ ԶԱՐԵՆՑ

ՄՅՈՒՐ ԴԵ ՖԵԴԵՐԵ

(ԿՈՄՈՒՆԱՐՆԵՐԻ ՊԱՅԸ ՓԱՐԻԶՈՒՄ)

Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն

Հրատարակող լինում «Խորհրդային Հայաստան»-ի

Մ Յ Ո Ւ Ր Դ Ե Ֆ Ե Դ Ե Ր Ե

(ԿՈՄՈՒՆԱՐՆԵՐԻ ՊԼՏԸ ՓԱՐԻԶՈՒՄ)

Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն

Հրատարակություն «Խորհրդային Հայաստան»-ի

Դրառ . № 154. Տիրաժ 1000. Պատվ. 4856.

Տպագրական տրեստի 2-րդ տպարան. Յերեւան:

Մ Յ ՈՒՐ Դ Ե Ֆ Ե Դ Ե Ր Ե

(ԿՈՄՈՒՆԱՐՆԵՐԻ ՊԱՏԸ ՓԱՐԻԶՈՒՄ)

Այս պոեմն գրվում էմ հիշատակին

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՖԵՈԴՈՐՈՎԻՉ ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ

(ՄԱՐՏՈՒՆՈՒ)

ԸՄԿԵՐՈՉ, ԿՈՄՈՍՑԻՍԻ, մարգու,

ՅԵ. ՁԱՐԵՆՑ

1925. 7. Քաղիկ

Քերվն-Շարլոտենբուրգ

I. MISC

Եստե՛ղ ե,
 «Մյուր դե Ֆեդերե՛»
 Եսպե՛ս ե կոչվում եստեղ նա,
 Բարձրացել ե դեմս հրեն,
 Փլատակ ե,
 Պատ ե դեղնած:

Մնացորդն ե առաջվա պատի,
 Մի փորրիկ կտորը:
 Վոնց վոր եր՝
 մնացել ե են որից եղպես,
 Վրեն՝
 հատիկ-հատիկ՝
 զնդակների հետքեր:

Մեկ ել,
 հենց եղ հին բարերի վրա,
 վրեժից կիզված իր թակո՜վ՝
 փորվիրել ե դեմքեր
 զարհուրած
 մի քանդակագործ:

Քանդակել ե ապա նա մի կին,
 վոր մեջքը քարերին հպած՝

անսահման ցասումը դեմքին,
ստինքները բաց՝
յերկարել և ձեռքերն, ահավոր,
յեզ տենդոտ դեմքը թշնամուն՝
մռնչում և՝

La Commune est morte —
vive la Commune!

Նա ի՛նքն և.
Վոգի՛ն Կոմունի:
Ծառացել և.
Կարո՞ղ և ել ներել...
Ու շուրջը...
տղամարդ ու կին
նրա՛նք են.

Փարիզի
Կոմունարները:

Բարձրանում և սրտիցս ցասման անսայր ալիք:
Ուզում եմ թվել յես նրանց:
Բայց անթի՛վ են.
Վո՛րը թվեմ:

Եղ նրա՛նց և...
յերնելով Վերսալից՝
սպիներով հնձել
Գալիֆեն:
Եղ նրանց վրայո՛վ և վոր՝
պատվանդան շինելով եդ գլխե՛րը՝
բարձրացել և մի ոը
Տյերը:

Խոտեղ ևն խմբերով բերել
ու հպել պատին:

Սույել են գնդակները,
 դիպել են –
 աչքերին,
 կրծքերին,
 կամ բունդին մեկի, նակատին:

Ծափել են մարմինները:
 Մտերից անցել
 ու փորել են պատը:
 Սույել են անրնդհա՛տ, անրնդհա՛տ,
 կուտակվել են մինչեւ
 հենց ես պատի՛ առջևի
 դիակներին պատեր:

Բարձրացրել են ձեռքերը վեր,
 ծալել են ձեռքերը կրծքներին:
 Սեղմել են մարմիններն իրենց --
 տեսնո՞ւմ ես՝ ես բարի՛ն:
 Զայրույթից պայթող աչքերով
 թրել են թշնամու՝ ուխին:
 Վոնց վոր կարմիր դրոշ՝
 բարձրացրել ե մայրն յերեսին:

Ու վոչ սարսափ, վոչ ան՝
 Վոնց վոր սամում
 գոռնացել են դեմքին թշնամու՝
 « -- Vive la Commune! »

.

Հիմի չկան նրանք:
 Հիմի չկան:
 Բայց տեսնո՞ւմ եմ յես ահա վոնց վոր
 հպարտությամբ զոցվող
 աչքերն են կոմունար աղջկա:

Տեսնում եմ բոցն աչքերի,
 վոր վերջին վարկյանին թռած՝
 մնացել է հրեն
 փոքրիկ
 են քարերի վրա:
 Ու նայում ե:
 Ի՛նձ է նայում:
 Պատրաստ ես — ասում ե: —
 Հասկանո՞ւմ ես՝ վարկյանից մահու
 մենք եսպես — րնկած — սպասո՞ւմ ենք: —
 Սպասում ենք՝ հպած ես պատին.
 ականջներս ձայներով դեռ լեցուն են...
 Մնում ենք, վոր գար, ագտոնք,
 վոր քերք — Կարմիր Հատուցումը...»

.

Փարիզ:
 Մյուր Ֆեդերե: —

Յես,
 պոետս,
 լենինյան բուլշևիկ՝ կս
 պատին կրթնած հրեն՝
 լսում եմ նրանց ձայնը,
 շշուկը:

Հասկանում եմ յես ձեզ, րնկերնե՛ր:
 Մոտի՛կ եք դուք ինձ:
 Հարազատ եք:
 Մեկը թե գար հիմա յեմ ինձ եստեղ տեսներ՝
 դժվա՛ր թե դեմքս նա ձեր դեմքերից զատեր:
 Իհա՛րկե, թշնամին թե գար՝
 պիտի կարծեր, թե դեմքս

ձեր դեմքերի՛ց ե՛
զնդակով ես պատին քանդակած։ --

Ձեր ժախճ նմ յես ել, ընկերներ,
իմ մեջ ե մարմնացել ձեր առյուծը:
Նայում եմ յես փորած ձեր դեմքերին հրեն --
յիվ մեկ-մեկ նանաչում եմ...

Հարկավոր եր յերկա՛ր դեղերի
ու հազար նամքաներ մաշել,
վոր զայի, կանգնեյի ձեր դեմ,
վոր հասնեյի եստեղ-
Պեր-Լաշեզ:

Բայց չտեսած դեռ ձեզ
յես ձեզ զխտեյի:
Յեղել եր դուր ընկեր
թե յերզիս, թե ինձ:
Վոնց վոր տեսել եյի
ձեզ յերազումս:
Ո, վաղո՛ւց զգացել եմ յես ե՛լ
ձեր վերջին հուզումը...

Ինչքա՛ն անգամ յես ել,
ձեր վերջին քերմը նակատիս՝
սաքսափած կեցել եմ՝
հպած մի պատի:
Յեկ սփիններ ինչքա՛ն
ծակել են կուրծքս, յերբ
մի յերջանիկ դիպված
փրկություն ե բերել...
Ինչքա՛ն եմ ազատվել հանկարծ,
Ինձ կորած եմ կարծել յերբ յիս: --
Ուզո՞ւմ եր ձեզ պատմեմ մի արյունոտ արկած --

մեր պայքարում փոքրիկ նա մի դեպք է թեպետ...

• • • • •

N քաղաքում եր:

Տասնյետմիլ թվին:

Թշնամին դիմանում եր:

Կովելով՝ մենք քաղաքը տվինք:

Թշնամին տիրել էր

քաղաքի դիրքերին:

Մեր բոլոր ընկերները

ընկած գերի:

Յես յեվ ընկերս

յերկու արմեյցի

նետեցինք զնքերս՝

զնացինք:

Բոլոր փողոցները,

անկյունից-անկյուն

թշնամին բռնել էր,

կապել էր փողոցները, վոնց վոր հանգույց:

Յես անցա ջանկապատր

մտա ալզին:

Նկատեց ընկերոջս մի սպիտակ կազակ:

Յեվ ահա մտրակեց իր ձին

յեվ Սերգեյին հասավ: --

Վրտակի՞ց էս, հարցրեց կազակը:

Դե ենտեղից, դիրքից...

Բաս ո՞ր ե հրացանդ:

Նետեցի...

Կարմիր արմեյցի՞ յես:

- Այո՛:

— Այո՞ո՞...

Յեվ մտրակեց իր ծին
յեվ բշեց՝ Սերգեյի վրայով:

Յեզի՜շ, Յեզի՜շ զոռաց
Սերգեյը ներքովից:
Սուրբ քունքին առավ,
անցավ թեվից:
Յերկրորդ հարվածն հետո
զանգր կիսեց:
Յես հեռացա իտիթով,
վոր չկիսվեմ յես ել...

.
.

Յեվ հիմա հստեղ եմ,
կոմունարնե՛ր, ձեզ հետ:
Դավանա՞ն եմ յեղեղ
կասեր:
Բայց զիտե՞ր՝ վարկյան եր մնացել,
վոր կիսվեյի յես ե՛ր
Յեվ զիտե՞ք՝ ինձ ե՛լ վոնց վոր են
վարկյանին կիսել, հարվածե՛լ են.
են վարկյանից զիտե՞ք մինչեվ որս
յես լսում եմ լսում եմ... նրա ձենը:

Ի՞նձ եր կանչում.
ինչո՞ւ...

Յերեխա՛ յեր Սերգեյը. .
Ո, մանուկ եր նա վոնց վոր մի:
Տեսնում եմ ստկայն, վոր նա ե՛լ
նայում ե հրեն ձեր վորովից՝
Վո՞նց ե թոեղ եստեղ՝
կազակի հարվածը հակատին,
ու նայում ե եսպես,
ձեզ պես

Պեր-Լաշեզի պատից...

Թող պատկի՛, պատկի՛ թող նա հստեղ,
ծեզ հետ,

հենց ես պատի ներքո:

Միջովնույն չե՞րնկած կազակի,

թե վերսայցու ձեռքով:

Հնկերնե՛ր:

Թող պատկի Սերգեյը ձեր բով:

Եսպես եր, բնկերնե՛ր, եղ դեպքը:

Եսպես եր, Պեր-Լաշե՛զ:

Իսկ հետո՞...

Ինչ վոր յեղավ հետո

յես վո՞նց ասեմ...

Այգիների միջով

յես մտա մի տուն:

Փոխեցի շորերս,

փողոց յեղա:

Ու քայլեցի միտում, վոնց վոր կատու:

արյունը հոսում եր քաղաքում, վոնց վոր սելավ:

Ինձ բոնեցին շուտով:

Քուզարկեցին վրես:

Բան չգտան վրես՝ ձեռ չտվին:

Ինչ վոր յեղավ սակալն – մահից վատ չե՞ր միթե...

Ինձ բռեցին մի տեղ,

մի տեղ,

ուր կարող եր լինել մահը – կյանքի դեմիզ:

Մի հարյուր մարդու յետևից

ինձ ել խստնած նրանց՝ դաշտը բռին:

Ճամբին նայում եյի

շուրջս
ուշիմ:

Փողոցներում տեսա —
հազար ընկեր:
Վորր բունքից զարկած, վորր վզից,
Վողջր ծանոթ մարդիկ,
ծանոթ դեմքեր:
Հիմի զիակ դարձած,
ցիրուցան
եշերուններ մսի:

Սակայն եղ ել վոչինչ:

Կայարանին մոտիկ
կար «Կյ»-ի մի մեծ, հսկայական ուկլամ:
Ցուցանակի նման ցցված եր նա նստեղ
գույզ սյունների, վոնց վոր գույզ վոտանների վրա:
Այ, «Կյ»-ի հենց եղ ցուցանակի վրից
կախված եյին մերոներ... հինգ ընկերներ մեկտեղ:
Ինչ-վոր կիներ, հարբած, շուրջր շրջում եյին,
լեզուները հանում ու ծիծաղում լկաի:

Յեվ կայարանն հետո...

Նստեղ, դռան մոտին,
կային յերկու լապտեր՝ սովորական, գազի:
Չորս ընկերներ եղտեղ մեկտեղ կախված եյին
սեւ լեզուներն հանած յեվ վոտքերը զետնից
բարձրացրած հազիվ...

Կայարանի մոտից մեզ բռնցին դաշտը:
Յերկաթ բահեր տվին:
Յեվ վորեցինր ահա մեր ձեռքերով մի մեծ
յեղբայրական շիրիմ:

Յերկու հազար ընկեր մենք դրեցինք եդտեղ,
 լցրինք իրար վրա, վոնց վոր ձկններ մզլած:
 Վորը թե չեր մեռել, կամ վիրավոր եր թե՛
 նրան նևտում ելին եղպես՝ մի աչքը բաց:

Հասկանո՞ւմ եր արդյոք, ընկերնե՛ր,
 թե ի՞նչ տպրեց հոգիս եղ գիշերին:
 Թե հարազա՞տ. մոտի՛կ, յեղբայրական ձեռներ
 ինչքա՞ն, ինչքա՞ն անգամ ինձ դրեցին շիրիմ...

Իսկ առավոտ, յերբ յես
 դարձա բաղար,
 դրված եր մեղմանում
 մի կախաղան:
 Շուրջը մարդիկ, կանայք
 հագած կապած—
 յեկել ելին վո՛նց վոր
 գվարթ կաբակ:
 Ու տերտերներ ներմակ,
 վորոնց շրթից
 հոսում եր, վոնց վոր թերմացք,
 ինչ վոր մի յերգ խրթին:

...Յեմ բերեցին տհա, շրջապատած,
 մեր գինկումին՝ տկոր, վոնց վոր ժորութ:
 Նա բայլում եր հաստատ, գլուխը բարձր,
 կարմիր դրոշ տներ վոնց վոր բռնած
 իր կապույտ, իր լուրթ աչքերում:—

Կախաղանի ներքեվը դրված եր մի արկղ:
 Սապոնի յեր՝ վրան զրած «Բողլո»:
 Նա բարձրացավ վրեն՝
 բա՛րձր,
 բա՛րձր.

ո, ինձ ենալես թվաց, թե շուտ կտա հիմա
 յերկրագունդը փռաւի:

Նա նայեց եղպես իրա շուրջը՝
 հայացքը փոնց փոր գերանդի:

Ու գլխատուց փոնց փոր նա հայացքով իր եղ-
 թշնամական վաշտեր ու բանակներ անթիվ:

Ու գեց ինձ ե՛լ հանկարծ
 փոնց փոր հնձի:
 Հասկանում եր՝
 նա —

նայում եր-
 ինձ...

Յե՛վ ճանաչե՞ց արդյոք,
 հասկացա՞վ,
 հասկացա՞վ արդյոք, փոր հայացքը
 կախադա՛ն եր՝ դեմս անազարհուր կեցած,
 Բայց չտեսա ել յես:
 ել չիմացա:
 Յերբ նայեցի հետո՝ նրա դին
 արդեն կախված եր ցած...
 Ընկերներ՝
 Յես փո՞նց չխենթացա...

.

Ետպես ե տհա, Պեր-Հաշե՛զ:
 Յես փրկեցի կաշիս,
 բայց անողո՛ր յեղա,
 յերբ Կարմիր բանակը կրկին
 մտաւ քաղաք:
 Ո, յերեբ որ չանցած յես ունեյի արդեն

կարմիր ձեռներ...

.
.

Հասկանում եր դուր աչք, ընկերներ,
հասկանում եր արդյոք հիմա թի
խչրա՞ն ենք ունեցել մենք ել •

Պեր-Լաշեզի պատեր:

Ես պատերի տակին յերբ ընկավ

մեր վերջին ընկերը --

են որից

մեր կոիվր անվե՛րջ, անընդհա՛տ ե:

Մեր պայքարի ճամբին

Պեր-Լաշեզի պատեր խչրա՞ն ենք մենք փորել:

Բայց ունենք մենք մի պատ, ընկերներ, --

յով ուրի՛շ ե, ուրի՛շ ե եղ մի պատր...

Մոսկովում ե նա:

Հյուսիսում:

Ետեղից հեռո՛ւ յե.

Ձեզ ծանոթ ե սակայն նրա ճամբան:

Յեվ գիտե՛ պայքարող բանվորը

Լոնդոնում նա լինի, թե Ռուրում

վոր կոչվում ե նա --

«Կրեմլյան Պատ»:

Պատկած են անտեղ ընկերներ,

վոր սլիտի պատկեյին ձեզ հետ:

Նա մի կարմիր, մի նոր

Պեր-Լաշեզ ե:

Բայց ուրի՛շ, ուրի՛շ Պեր-Լաշեզ:

Հաղթանակի մի պա՛տ:

Նրանո՛վ ենք փառքի մենք հասել,

աշխարհը յերկուսի կիսել,
 նրանով ենք ետոր
 հպարտ:

Մենք ենք փոքրիկ եղ պատր հաղթանակից հետո:
 Մեր շարքերի համար
 նա հաղթական կամար է:
 Ենտեղից և անցնում մեր հիմնականը, հու նրա:
 Պայքարով ենք դրել
 ամեն մի բարն ենտեղ:
 Հաղթանակով հիմնել
 մեր կարմիր Պանթեոնը:

Ձեզ զուցի ցնո՞րք և թվում,
 փոր աշխարհում հիմի
 կարմիր Պանթեոն՝ կա:
 Յեվ պատկած են ենտեղ բով-բովի
 մեր բոլոր ընկերները
 Մոսկովում
 Հոկտեմբերին ընկած:
 Պատկած են նրանք, փոր ընկած
 առաջին գրոհի՛ն մեր:
 Յերբ առաջին անգամ
 գնդաց
 հաղթանակի հիմնը:
 Յեվ առաջին եղ մեր
 մարտիկներից բացի
 պատկած են ենտեղ ընկերներ,
 վիթխարի, արի ընկերներ,
 փոր պայքարի համար հաղթական
 բառ ուղիներ բացին:

Սակայն բոլոր եղ մեր շիրիմների կողքին
 կա առաջի՛նը, մեծը,
 եզ բոլորի կողքին – են մեծագո՛ւյնը կա:

Կանգնած ե նա ենտեղ, իբր անհաղթ փառքի
մի վիթխարի վկա:

Պառկած ե ենտեղ Իլյիչը . .

Մեր կարմիր ղեկավարը.

լսում եք . .

Եղպիսի ղեկավար չի՞ր.

Եղպիսի ղեկավար — յեղեկ չի՛,

վոչ յերեկ,

վոչ առաջ.

վոչ հնումը!

Իլյիչը —

ուղեղն եր մեր դասի.

մեր դասի հոգի՛ն եր:

Նրա ամեն մասում

հոսում եր մեր դասի արյունը:

Նրա մկանն ամեն,

ամեն բջիջը մի—

դասակարգի համար յեռում եր, պայքարում եր:

Իլյիչը —

դե վոնց վոր յերկրագունդը:

Այսինքն՝ աշխարհը,

վոր հավարեկ ե կյանքը իր ջղերում:

Իլյիչը —

հավարեկ եր մեք —

հիստ՛ուն հազար սերունդ՛!

— Բանվորական, իհա՛րկե, —

բանվորական սերունդ՛!

Դատակարգը

զրեկ եր նրա մեջ իր բոլոր մեծությունը:

Նա շնորր,
կամր
յեւ զխտությո՛ւն եր,
Դիսցիպլի՛ն եր Իլիչը
դասակարգի մի նոր,
վոր ձգտումներ ունի
ընդհանուր,
Վոր փոխելու յի կյանքը
հանուր:

Նրա միտքը—
ովհիան եր լին:
Մո՛նչոյ Ատլանտի՛կ եր,
ուրի՛շ եր,
Ասում են՝ թե պայթի հյուլին
աշխարհնե՛ր կը քանդե նրա ույժը.
Հյուլեյի տարրը թե հալչի
մեն մի հատիկ հյուլին
յերկրներ, լեռներ կը հալե.

Եղպես,
հոսում եր ուղեղն Իլիչի
տարրալուծված հյուլի:

Յեւ զիտե՛ր, զիտե՛ր Իլիչը
բազմություններ կուեր
Դիտեր կամքեր հազար
խրար բերել,
Կառներ կամբը ոսի,
կամ գերման, կամ չին բանվորի
Հագոյի կամրին կը կապեր:
Եսպե՛ս կոեց բոունցքը
բանվորական դասի
յեւ դրեց անունը

Հարկավոր եր ամբողջ մի դասի
ինչքա՜ն քրտինք ու ջանք,
վոր ծնվեր հանճար մի ենպիսի,
ինչպիսին եր ինքր...

Գիտե՛ր, գիտե՛ր Իլյիչը բազմաթյուններ կուել...

Բայց կամա՛ց, կամա՛ց, րնկերներ՝

Մոտենում ե վոստիկանք:

Գալիս ե:

Ստիպված եմ կտրել ազամա

ևս կարմիր նաշերս:—

Թողեր յերթամ հիմա:

Կգամ— գիշերը:

II.—ՆԵՐՔԵՎՈՒՄ ՔԱՂԱՔԸ

ՆԵՐՔԵՎՈՒՄ ՔԱՂԱՔԸ

Դիշեր՝
Մշուշ՝
Փարիզ՝

Յեկնելով մշուշից,
հրեն,
բարձրանում ես դեմս նորից
Պեր-Լաշեզը
Մյուր դե Ֆեդերե՛ն։

Ու նորից հենվել եմ պատին,
կեցել եմ՝
վիթխարի թախիժը հակառակ։

Յետևզից
պատից
բարերր լիսիսում են, խոսում են,
կամաց,
հատիկ -- հատիկ,
կաթկթում են բառերը։

Լո ել եմ։
Լսում եմ։

Ներքեվում հեվում ես բաղաբը՝
Բարձրացած առկայծող խավարից՝

Ներքեկում հեկում և վիթխարի
Փարիզը:

Կարմիր լամպերը յերիզել՝
պսակներ են կապել հակատին:
Առկայծում և Շան գելիզեն,
պսպում և Կոնկորդը վիթխարի:
Մեջտեղում ցցվել և Նյիելը,
ու շուրջը,
շրջագծում լուսն —
վիտրիններն ահա, կախնները
դառնում են, վոնց վոր կարուսել:

Ներքեկում,
յետեկ-յետեկից,
թռչում են թեթեկ ավառները:
Փողոցներն իրար շաղախել՝
ավառները դռում են:
Խողովակներ վոնց վոր ջերմաչափի՝
փողոցները յնում են
ավառների տապից:

Խսկ ներքեկից, գետինը քերկուվ,
վորելով գետինը
սողում են մետրոները, զալարվում են:
Աղիքներն են դրանք քաղարի:
ամբոխները սառել են բկին:
պղտորել և արյունը:
Կատաղել և մետրոն տենդից,
չմարսելուց դեղնել
ու թրում և եստեղ ու ննտեղ
մարդկային հսկա հեղեղներ:
Թափում և խորխը դուրս
Բելվիլում, մոտերքն Նյիելի, —
ամբոխներ և հորդում,
վոր կլանե ելի:

Յեվ լամպերի լույսում
 բոլորովին հանված՝
 անվախ՝
 լողանում են դրսում
 սթորում ու տրամվա:
 Պտույտներ են վոնց վոր հորանի,
 զալարվում են Վրբից մերծիմահ:
 փախել են վոնց վոր հենց հիմա
 Շարանեյի տնից:
 Գալարվում են մի բարուն տենդից,
 խմել են արսենտ ու քին...
 մութ անկյուն են փնտրում, վոր ետեղ
 հանձնվեն
 առաջինին --

Ներքևում առկայծող լույսերից
 հորիզոնը կարմիր է:
 Յերկինրը վոնց վոր ալ մշուշ է:
 Չեն յերևում թեկուզ,
 բայց տանում եմ յես մի առ մի՝
 Ոպերան,
 Ֆրանսական Կոմեդին,
 Մուլեն Ռուժը:

եղ նրա՛նք են վառել մշուշում
 ելիտորական լույսի ովկիաններ հրեղեն:
 Վառել են,
 հսկում են ուշիմ,
 վոր բուրժույր ճամփան չհեղի:
 Լույսեր ոտանմ ու շեկ,
 լույսեր ղեղին,
 զալարվում են շամբշտո մշուշում,
 վոնց վոր ոձեր հրեղեն:
 Ողում թարթում են, կախարդում,
 վոր անցորդն անսխալ կարդա,

Թե ինչ՞ով, ինչ՞ով ե հարուստ
զիշերվա
Մոնմարտըր:

Բայց ինչու՝ կարդալ «Մուլին-Ռուժ»
չեմ ինչու՝ մանեկ կազինո,
չերբ բոլո՛ր փողոցներդ,
ո՞վ իթխարի Փարիզ,
վիտրիններ են սիրո:

Փողոցներում եղ լույս,
մինչեմ առաժուտ
վխտում են պոռնիկները
զինով:
Քարտեններով ենտեղ
թափառում են, կանչում –
ե՛գ ձիերի նման, փողոցների տենդում
վրնջում:

Ու պարում վիթխարի՝ եղ,
իր նարպտտ մոտիթր տնկած ողում՝
հոտոտում ե բուրժույր:
Փնարում ե միս կնոջ:
Վոչի՛նչ, վոր ինքը վորձ ե փտած:
Ո, բուրժույր բարի՛ չե,
թե չափեց ձեզ սու
հո սիֆիլիս կտա՞:

Մյուզիկ-հոլլ:
Բալ-կաբարե:
Վարյատե:
Սինեմա:
Քատրոն:

Կարելի չե հղփանալ,
պարելի
Իսկ հետո --
վորկորում իր ստիժ --
ծեղ կրտանի մետրոն:

Մետրոն բարի՛ յե:
Յերեսունինից սանտիմ --
յիվ կր նետե մետրոն ձեր քամած մարմինները
եղ լուսավոր, շողուն շրջագծից անդին:

Եղ լուսավոր, շողուն շրջագծից անդին
բանվորական թաղերը
խավարում
վորոճում են սու ու սանտիմ:

Ելեկտրական լույսի փոխարեն
գազե լամպերն ենտեղ
նպոռա աչքերը խրել՝
անտղում են խավարը:
— Եղ խավարի՛ն տարեք
ձեր քամած մարմինները.
Փարիզում եղ խավարը միայն
անվերապան կերպով ձեզ համար ե:

Դե Փարիզը կենտրոնն ե,
առա՛նցին ե աշխարհի:
Ի՞նչ կլինեք աշխարհը,
թե չբանար Փարիզը
բաղարների շարքից:
Թե վոր միտե՛լ չտան
եկ ինչո՞ւ յեն շնչում զավառները.
բանվորական թաղերն ել ինչո՞ւ յեն! --
Ո, չգիտե՞ք միթե՛

Փարիզում մեռնելը
 հաճույք է, յերկնային մի չույն։

Ու մեռնում են,
 Մեռնում են խմբերով,
 Տեղերը բռնում են
 մերոնք։
 Դեպի շուկան սիրո
 տոններով զրկում են հղկած միս։
 Թե չլինեն մերոնք --
 բուրժույր ո՞ւմ բամի...

Գիշեր եւ
 Մյուր Ֆեդերե՝
 Նստել եմ՝ հենված մի քարի։
 Ներքևում հնվում և վիթխարի Փարիզը,
 Ու վիթխարի՝ Փարիզը՝

Ենտեղ Փարիզը
 յեփում և յեռանդ ու արկած։
 Տազնապից զզրդում է յերկիրը։
 Թագավոր և ենտեղ -- Առարկան,
 զիկոատոր է
 Ի՛նչ։

Ամբոխների մեջքին
 նստել, վոնց վոր վիշապ՝
 բշում է, ուր վոր կուզե։
 Մարդը անհայտ է լոկ,
 մի գտնելի նշան.
 X.
 Y.
 Z.

Գրում ու ջնջում ե Մերենան,
 փոխում ե հարցանիշը:
 Հանդում ե,
 պահանջում ե յետանդ ու արկած,
 փոքր բազմամեա, ածի ստարկան,
 մարդու ձեռքով սարքած
 եղ փետիշը:

Յեւ ատարկան աճում, բազմանում ե:
 Յեւ աճումը նրա աննվազ ե:
 Յեւ ահա -- անթիվ ե իրը,
 փոքր փոքր բանակր առաջերի
 յեւ ծովերի ավազր:

Յեւ եղպես
 յերբ աճում են իրերը
 բարձրացնում են բունտ:
 Լցնում են խանութները,
 շուկաներն հորդում:
 Ենթա՛ն են աճում մի տարում,
 փոքր բոլոր՝ շուկաները նվաճում են:
 Բայց բնչի՞ն, բնչի՞ն ե իրի
 եղ անտեղի աճումը՝ . . .

Բարձրանում ե խուճապ:
 Ամբարներից իրենց, դարակներից
 իրերն հորդում են դուրս:
 Կոծոտում են շղթան գների,
 թափվում են փողոցները՝
 խռիվ,
 հորդու-հորդու:

Վազում են կոշիկները,
 ուզում են հագվել վոտքերի:

Ել չեն ուզում լինեն
 վիտրիններին գերի:
 Մուրճերը ծեծել են ուզում,
 մերենաներն հնծել
 յեւ չմնալ իգուր,
 վոր ժանգը նանկերով իրենց հոգին խանձե:

Յեւ ևս բոլորը յե՞րբ:
 Յերբ բորիկ են բյուրերը:
 Տկոր են յերբ ու մերկ
 բազմություններն իրենք,
 վոր կուկ են, կոփել եղ իրերը:
 Յերբ բյուրերի փորերը
 կշտացած հո չի՞:
 յերբ ուտում են նրանց
 կեղտ ու վոջիլ՝

Անուէլի՛ յե սակայն, Պեր-Հաշե՛զ,
 յերբ բունտ և իրերի:
 Յերբ մարդը նորտ ե լով՝
 իրին գերի:
 Յերբ բողոքում և իրը՝
 սպառնակու տենդով
 ցնցելով յերկիրը
 Հնդկաստանից Լանդոն:
 Յերբ ծախվելու խանդոտ յետանդով
 ապստամբեց իրը, վոր աշխարհում լազմի
 վերջացավ՝ --
 Բյուրե՞րն ել գան թող
 պատերազմի՛...

Եսպես մի որ
 յերեկ
 Զիկագոյից մինչեւ Ստամբուլ—

լերկրներում բոլոր
 իրն ապստամբեց:
 Բարձրացավ Լոնդոնում, Ռուրում,
 Փարիզից բռնեց մինչև Զին
 յեվ հանեց թնդանոթ ու ումը
 յեվ դարձրեց մարդուն
 վռնեց վոր հարթը՝
 չնչին:

Հասկանում եր՝ վորպեսզի չարչին
 նոր ճամփաներ հարթի ապստամբած իրին,
 վորպեսզի իրը չփախչի
 իր հարպտած ձեռից
 մարդկային կյանքը վողջ հանձնեց հրի:

Յեվ շեներից ահա, բաղաբներից,
 Հիմալայից մինչև Նիագար,
 բանվորական խմբեր
 ու թաքուններ գերի
 լցվեցին դիրքերը:
 Դադու թներից բշած
 գավառներից՝
 բերեցին բռնի՝
 թափեցին դիրքերը:

Տերր,
 նստած մեջտեղում,
 իր լիտիյան թասի
 վոսկիները դեղին
 թափում եր հորդահոս
 բանվորական դասի
 դահիճների ուխին:
 Դեմքին դիմակ առած,
 հազած խոսքեր ստի՝
 բանվորական զնդերը

Նրանք
կապեցին թնդանոթի:

Կարելի չեր հասնել դեռ անթիվ
ածականներ շարել:
Ընկերներ,
չգիտե՞ր միթե,
թե դրանք ովքե՞ր են:

Վարպետներ են դրանք հանճարեղ,
փոր զիտեն նստուկներ բորել
յեւ կոսեկներ քերել:

Նրանք խոսքեր ունեն
առածիզ,
փոնց փոր ու եզին:
Խիղճը նրանց եղծիմ,
փոնց փոր չղջիկ,
աշխատում են գիշերը:
Նրանք կարող եյին
անկյունից խփել ժողեսին,
փոր վեզստան՝ սետո բանփորական դասին
խոսատումներն իրենց
զազիր
յեւ քոռ զոռչ չարժող իրենց «սերը»:

Եղպեա պոռնիկը
կարմիր և քսում յերեսին,
փոր հմայե մարդու:
Եղպեա հնածախսը
յերբեմն
գործածում և արթուկ:
Ասում են նրանք «Հայրենիք»,
«Մշակույթ» են ասում:

յտօ՞ւմ եք.

եղպես նյամ-նյամբ վայրենի
ոգեր և շարում իր բթին,
վոր ծածկե իր բոստա մերկությունը՝
եղպես «լուսավոր» քինզոճատը,
վորպեսզի վզերին նստի
չեզ խմի բրտինքը հյու
դեպի վայրերը վայրենի
տանում և գույնզգույն բուստեր
ու կուպեկնոց հուլունք:

Են ծայր,
վոր պիտի կատաղի մոնչար
պիտի թքեր աշխարհը մորթողների ուխին՝
գնդակով լուեց՝ չհնչած:
Գնդակով հպած մի պատի՝
բնկավ դեկավարը
դավադիր
դահիճների ձևոխց:

Բայց են ծայր -
ծայն չե՞ր հո անհատի.
անհատի ցանկություն հո չե՞ր:
Դեռ մի տարի չանցած՝ նա դղրդա՞ր պիտի,
բանվորական շարքերը
գրոհների կոչեր:

Են ծայր,
չանցած մի տարի
պիտի հնչեր ենտեղ Կինտալից,
Ցիմմերվալդում հետո նա դառնալով վորոշ՝
պիտի պարզեր կարմիր գրոհների դրոշ:

Կարելի՞ չեր արդյոք են ծայր
խեղդել հեղեղ դարձած արյան մուժում:

Են ծայնը
 շուտո՛վ,
 շուտո՛վ
 շուտո՛վ
 պիտի բողո՛ք դառնար
 յեւ ձնողոր՝
 բանականների բոռուն սիրաւ խումեր,
 Տարածվելով եղպես, ծավալվելով անշեղ,
 լեռնանալով կարմիր են ծովերում արյան –
 պիտի հնչեր հետո, պիտի կանչեր՝
 Յեւի՛ր, պրոլետարիատ...»

.

Խանգարեցին թեկուզ նրան մարդիկ կուգիկ,
 համոզել ձգտեցին թեկուզ,
 վոր դասակարգը մեր
 իր իրավունքը
 մուրացկանի նման՝ տիրողների՛ց ուզի.
 կիսեցին թեկուզ յերկուսի
 բանվորական բանակը
 սակայն կրկին՝
 յերբ ժամանակն յեկավ՝ իջա՛վ բոռնցքը մեր
 տիրողների բլին:

Տիրողներին ծախած
 իրենց հոգին՝
 նրանք ձգտում եյին
 մեզ կապել թոկի:
 Յերբ բազմանում եր, աճում եր
 որեցոր մեր թիվը՝
 նրանք ձգտում եյին
 ընտանի շնիկ դարձնել
 մեր ծավալուն կռիվը:
 Սարբել եյին իրենք
 թեկուզ «Միություն» մի,

սակայն

բաժական էր մի ուումը, վոր ցրեր
եղ «Միտթյունը»!

Նրանք բացել էին եղ «Միտթյունը»,

վոր ով ել դիմի

ծախեն նրան փթով

թնդանոթի միա:

Յեւ ծախեցին ծրի:

Սակայն մինչեւ եղ՝

յերկաթե ձայնը Լենինի

բանականրում հնչեց:

Կանչեց ձայնը նրա

բանակից բանակ,

տիրոջների վրով

յերկարել ձեռքերը

յեւ յեղբայրանալ:

Կանչեց ցնցել դիրքերը

տիրոջների զահի

յեւ պայքարի յինել

դասակարգային!

Յեւ մերոնք յերա՛ն:

Դարձրին սվինները

տիրոջների վրա՛:

Սակայն նրանք

փորձեցին կրկի՛ն մեր կոխը

դարձնել ազգային ջազբանդ...

.

Ներքևում Փարիզը

հեւում ե շնչասպառ:

Ցնցեցին աշխարհը թեկուզ

հոկտեմբերյան թինդերը

սակայն նա դեռ

տենդազին սարսափը հոգում

համառում ե՛՛ շնթռկած ենտեղ,
 Սվինների թռկով յերկաթեյ
 քանդորական գնդերը՝
 կուտակել տանկեր ու հանքեր
 յեվ կարծում ե՛՛
 տեր ե՛՛:

Իրը
 կրկին ենտեղ
 պահանջում ե գրգիռ ու արկած.
 քրտինք ե ուզում՝ լցնի փորը:
 Մերծիման,
 կիսամեռ րնկած
 եղ գերի-ղիկտատորը!

†

Կարծում են՝ սեղմեցին նրա բունտը!..
 Նրա կողք
 խրելով թևդանոթ ու դանակ՝
 քաշեցին արյունը
 ու դրեցին բինտեր,
 փոր հանգատանա:

Սակայն տենդից հետո
 քաղցած, փոնց փոր գազան՝
 մոլորում ե՛՛ շնթռկած ենտեղ նա:
 Խժռում ե խոժոռ մոտթոփ
 քազմություններ բազում
 ու. արյուն ե հագում՝
 տենդից դեղնած:

Յերախով յերկաթե՛ իր
 լափել ե ուզում անհագուրդ --
 հանք,
 քրտինք,
 վոսկի ու վարսա՛կ---

Բայց տագնապով խժռած
յունաբանչո՛ւր կաթիրը
հոխնդով հորդում ե գուրա՝
դեռ չմարսած:

Հոնդում ե,
թնդում ե ջղածիզ,
տագնապից դրդում ե յերկիրը:
Չգիտե՞ն խեղճերը,
վոր լծկան անասուն հո չի՞
աշխարհի դիկտատորը
տերը!

Իհարկե, կարող են նրանք
հողը
մի տագնապով վերջին
դարձնել կրկի՛ն արյան ծով: –
Բայց չի՞ հաջողվի նրանց հո
դարձնել իրը շնիկ,
ու մոռթը ցանցել
ննի
են ժանգոտած ցանցով:

Ես անգամ ել յեղավ
թե բունտ իրերի՝
մենք գիտենք՝
լինելու յե
քիմիական կոիվ:

Լսո՞ւմ եք, ընկերներ!՝
Յերեկ
պատերազմ եր զագի:
Բայց են
ինչ յինելու յե վաղը
գազը նրա կողքին
հազ ե հազիվ:

Ճառագայթներ ունեն
 նրանք հիմա,
 վոր տարածում են
 յերաշտ ու մահ:
 Հիմի սումբեր ունեն,
 վոր պայթելուց բացի
 կարող են տարածել
 սիֆիլիսի բացի:
 Կարող են տարածել տենդ:
 Տիֆ:
 Ժանտախտ:
 Մի ժամում կարող են
 յերկրագունդը,
 հո՛ղր վողողել
 դիակներով անթաղ:

Իհա՛րկե, կարո՛ղ են:
 Յեվ կրփորձեն անել:
 Յեվ կանեյին հիմի
 թե թողնեյին կրկին
 դարձնել մեր ղիյերը
 թնդանոթի միս:

Մեր միսը,
 մեր ղիյե՛րն անգամ
 նրաք վաղու՛ց հիմի կլինեյին մարսած.
 թե չըրջեր ներքեվր
 մեր կարմիր Ուրվականը,
 վոր կոչում են նրանք
 «Կոմունիզմի Սարսափ»!

Թե վոր լիներ մեր վիզը
 նրանց առջեվ կբած.
 թե չիմանար Փարիզը,
 վոր եզուց կգանք)...

III. ՄԵՆՔ ԴԵՌ ԿԳԱՆՔ

ՄԵՆՔ ԴԵՌ ԿԳԱՆՔ

Ահլը

զրկել ե նրանից հիմի դե,
Աշխարհին տիրողը
ինչի չեկ ուզում ե դիմի
կարո՞ղ ե դարձնել ել միթե
բանվորական գնդերը
թնդանոթի միս:

Տեսնում եմ՝

ներքեվում հիմի,
դեմս
դեմս,
ենտեղ
փողոցների յեռում,
շտտաչում
լսո՞ւմ եք՝
բառաչում ե սարսափը . . .

Հեռուն,

բանվորական թաղերը խավարում
լսո՞ւմ եք.
փախում են.
խոտում են
Վոնց փոր վրեժ մի ալ՝
հոտում ե ենտեղից սարսափը
դեպի Ետուալ:

Սարսափը

սահում և հստեղից, ձեր բովից,
փչում ե Մոսկովից, վոնց վոր հողմ,
Վոնց վոր միրամ մահու՝
հոնդում և սարսափը ու սահում
տիրողների չորս կողմը . . .

Հողմը,

ձեր հողմը,

Հոկտեմբերի հողմը

դարձել և հիմի ուրազան:

Նիազարից մինչև Արազած

հոնդում և հիմի յերկրագունդը:

Պատուելով լուսնի ցելերը՝

հողմե՜ր են հասցրել արդեն

մի առավոտ

հստեղ

ձեր ցանած ծիլերը:

Յնվրոպայում արդեն Կոմունիզմի Ուրուն

մարմին և ստացել ու միս:

Շրջում և Լոնդոնում, Ռուրում,

Բալկաններում հիմի:

Յնչնում հրեն Բելվիլից,

Կարմիր քանակ դարձած՝

տիրողների հողում տարածում և հիմի

անպատմելի սարսափ. . .

.

Յերկիրը,

ափե-ափ,

լցված և մեր տապով:

Մի վիթխարի թափով՝

լսում եմ՝

չուրջս ահա

հոնդում են լուրերը:
 Սինգապուրից Փարիզ!
 Վաշինգտոնից Լոնդոն!
 Տենդով,
 Թինդով,
 Շոինդով
 հոնդում են լուրերը:
 Թիկունքս հենած ես քարին՝
 լուկ եմ:
 Լարեկ եմ ականջս:
 Լսում եմ աշխարհի
 ռադիո-կանչը:

Յեյնելով դամից, եյիելից —
 տարածվում են լուրերը:
 Լուրերը,
 վոնց վոր հոդմ,
 տարածվում են աշխարհի չորս կողմը:
 Մշուշում
 թուրտում ե ողբ հողմանման տապից.
 դժմում ե.

ժու-ժմո՛ւո՛ւ, ժու-ժժմո՛ւո՛ւո՛ւ, ժու-ժժմո՛ւո՛ւո՛ւ...
 — Շտապե՛ր, շտապե՛ր, շտապե՛ր. . .

Հնդկաստանից Տիբեթ
 ու յետ՝
 դեպի Փարիզ, Լոնդոն,
 դեպի Բերլին. . .
 Թնդում ե ողբ լուրերի
 տենդից:

Ու յետ,
 կեցած եստեղ՝
 լարեկ եմ, սրեկ ականջս:
 Շուրջս
 բռնում ե

ռադիո-կանչը:
Ականջս նրա թնդյունին
լսում եմ:

Խոսում են Լոնդոնից:

« Լսե՛ք, լսե՛ք, լսե՛ք! »

Խոսում ե

Ֆորբեյն Ուիլիսի

Ռադիո Բյուրոն!

X.

Z.

Ջերո!

Մոտենում եմ մարդկության ֆինալը!

Մոսկովից արշավում ե

Յերրորդ Ինտերնացիոնալը!

Ամենաթարմ լուրեր!

Մոսկովի դիմակը բացված ե հենց հիմա!

Կոմիտեանի բյուրո!

Զինովյեվի նամակ!

Մոսկովից հրահրում են քանդել Ֆորբեյն-Ուիլիսը!

Լսե՛ք, լսե՛ք, լսե՛ք! . . . »

Հոնդում ե մյուսը.

խառնվում ե Լոնդոնի ձենին,

վոնց վոր նաբաթ լինի:

Լսում եմ:

Խոսում են Բերլինից:

« Ա-յի՛ի՛ի՛ . . . »

Գտա՛նք, գտա՛նք, գտա՛նք . . .

Ջարհուրելի սարսավ!

Կարմիր վտանգ!

Յերրորդ Ինտերնացիոնալը մերկացած՝
 Վո՛չ մի կատկած չկա՛:
 Գերմանական Չեկա՛:
 Գե՛ր-մա՛-նա՛-կա՛ն-չե՛կա՛ա՛ա՛ա՛ . . . »:

Ականջս
 գերմանական ես կանչը
 ինչքա՞ն պիտի տանջեր
 չգիտեմ դեռ ելի
 տակայն հանկարծ . . .
 Ճանկոթում են ահա ականջս
 խոսում են Ռեվելից:

« Ռոռոռոյի՛
 ոռոռոռոյի՛ի՛ի՛ . . .
 ոռոռոյի՛ի՛ի՛ . . . » --

Ուրիշ վոչինչ:
 Խոռում են:
 Բոռում ե ողբ:
 Յերեվում ե՛ խեղդում են. . .
 ո՞ւմ . . .
 ո՞վ . . .
 րնչի՞ . . .

Կրկին լսում եմ:

Մի ահուեղի ալիք դիպչում ե ականջիս:

Կծկում եմ ջղերս ու լարում:
 Խոսում ե Սոֆի՛ան:

« Ահո ելի պայթյուն տանարում՝
 Հազարավոր դիակ՝

Քաղալորր դիպւածով ազատւած՝
 Սարբել և Կոմիտերնի բուլղարական հատվածը՝
 Միակ միջոցը սրա դեմ հակառն և բնդհանուր՝
 Հինդենբուրգ . . .
 Յուզ . . .
 Չեմբերլեն . . .
 Վաշինգտոնից Դանուսի՝ . . .»

Բիանում և ականջս
 թաղանթը թնդում:
 Հոնդում և արդեն ոսղիտ-կանչը:
 Ինձ ենպես և արդեն թվում թե
 պայթում եմ՝ թնդանոթում նստած:

Ականջիս թնդում են.
 « Հնդկաստանում բունտեր՝
 Մարո'կկոն ապստամբ՝
 Ընդհանուր ցույց՝
 Գործադուլ՝
 Տևո՞ր! . . . »--

Հանկարծ լուում և վողջը,
 վոնց վոք սրբեն ձեռով:

Հետո
 լցվում ե ողբ
 մի նոր յևոով:

Թնդում և կրկին ականջիս
 մի ահուկի հոխնդ:
 Լցնում և աշխարհի լայները:
 Հետո
 խտանում են ծայները,
 բոռում են քով-քովի . . .

Ականջս ճանաչում ե կանչը.

Նոսում են Մոսկովից:

Թնդում ե սիրտս,
լցվում ե ցնծուն կրակով:

« Բոլորի՜ն, բոլորի՜ն, բոլորի՜ն!
Լենինյան նոր զորակոչ!
Մտե՛լ են եռկապե բառորդ միլիոն բանվոր!
5000000 պիոներ!
Բան
զյուզ-
զին-
կում-
թղթակից!
Բանվոր Չագինը
հնարել ե հնձի մեքենա!
Կոմսոմոլը մտնում ե Կարմիր բանակ!...»

Բարձր,
բարձր,
անահ
հոնդում են լուրերը:
Թնդում են ականջիս դեռ. ելի:

Նոսում ե Յերրորդ Ինտերնացիոնալը:

«Կոմունիստական ցույց Ռեվելում:
Սիպտակ տեռոր!
Հեղափոխությունը ճնշված ե Անտանտի
դահիճների ձեռով!
Սպանվածներ անթիվ...
Անթիվ (...բացեր)
Պրոլետարներ բոլոր յերկրների, միացե՛ր...»

Կանչում ե Յերրորդ Բնաերնացիոնալը,
 Կոմունարնե ք,
 ըտ՛ում եք,
 Կանչում ե՝
 զան,
 ազատեն,
 յեվ բերեն Կարմիր Հատուցումը:
 Կանչում ե վերջին պաշարի,
 վերջին զրոհի՝ մի,
 Ընկերներ՝ ք,
 խախտել ե արդեն
 տիրողների հիմք՝

Նրանք,
 իհա՛րկե,
 կարող են զարկել Մինկովին.
 Ռեվոլյի կռիվը
 կարող են արնախեղդ անել:
 Սակայն չե՞ն կարող նրանք հո
 Լենինյան բանակն սպանել:

Կարելի՞՜ չե սատակ ուրազանք,
 կամ յեռնացող ալիքը:
 Կոմսոմոլը:
 Հոսող Ժամանակը՝
 Եղ կենդանի գալիքը՝

Կոմսոմոլը . . .
 Այսինքն նրա՛նք
 վորոնց հանդեպ յես ինքս,
 պոետս,
 հնադարյան մամո՛նոս եմ թերեվս,
 միջնա դարյան տեսիլ՝
 Նրանք,
 վոր բացել են աչքերը
 Հոկտեմբեր են տեսել . . .

Հասնում են,
 ու ճանում են նրանք,
 հատակ են քաշում, վոնց վոր անտառ :
 Աշխարհը բովանդակ
 դղրդում և նրանց արշավից :
 Անթիվ,
 անթիվ,
 անթիվ,
 աճում են,
 բազմանում են նրանք
 յեկնում են Ռուրից,
 Վարշավից . .

.
 Վարկյանը
 լարուն և հիմի, վոնց յերկունք :
 Գալարվում և աշխարհը,
 պիտի ծնի :
 Դեմ առ դեմ
 բանակներ յերկու :
 Պայքար և գալիքի
 յեվ համառույ հնի

Հինը
 հեվում և հրեն ներքևվում :
 Տազնապից գալարվում և :
 Նվում և :
 Հավաքում և ուժերը
 կուտակում
 խեղդել և կամենում բնում
 լեռնացուլ ընդհարումը :

Սարապից հեղնել և
 յերեսի կաշին :
 Ռանգը թափել :
 Ձուել և աչքերը :

հառել հյուսիս:
 Զառանցում և նոր Ռուր,
 Պեր-Լաշեզ:
 Դիյոն-ը
 դիյոն-ը,
 դիյոն-ը,
 եշելուններ մաի:
 Կարծում և զալիքը,
 անխուսափելի
 գալու յե հյուսիսից:

Իհա՛րկե, ենտե՛ղ և
 զլխավոր մեր բերդը:
 Մեր զլխավոր ամրոցը - իհա՛րկե, հյուսիսո՛ւմ ե:
 Կը դիմանա՞ր սակայն մինչև ի՞նչ մեր բերդը,
 թե չլիներ կյանքում
 Հնդկաչինից Զանգու
 մեր կենդանի հոսումը:

Թե չլիներ մեր շունչը Փարիզում,
 չլիներ Հոնդոնո՛ւմ կամ:
 Յերկրագնդի յեթե
 յուրաքանչյուր մասում
 չրազմանար, չաճեր
 Հոկտեմբերի հունոր:
 Յուրաքանչյուր ընչում թե չշաչեր
 մեր պայրարի շոինդը հոնդուն
 հիմի հո չե՞ր Փարիզը զալարվի ներքեվը
 հոգևաբարբի աննդում . . .

Դե իհա՛րկե -- ենտեղ և
 զլխավոր մեր բերդը,
 րայց եղ բերդից բացի
 կա մի ուրի՛շ բերդ ել,
 մի բերդ ել,

Վոր կոչում են նրանք
«Կոմունիզմի բացիլ»:

Յեւ կը բերդից բացի ել
կան դեռ թագում բերդեր.
ով խեղացի յե՛րաց են
նրա դեմ եղ բերդերը . . .

Մեզ հետ ե
հասկանում եր՝ ինքը
աշխարհի զիկտատորը,
տերը՝

Մեզ հետ ե
Ի՛րք. . .
Մեր հիմնական ընկերը՝
Յեւ զուցե

մեր մեծագույն, մեր մեծ,
զերագույն դաշնակիցը՝ . .

Մեզ հետ ե առարկա՛ն
Այո՛ւ
Աշխարհի մեծագույն ապստամբը:
Յեւիկով զրգիտ ու արկած՝
կարծում են նրան կթամբե՛ն,
կամ կսանձե՛ն...
Քրտինք ե պահանջում առարկան
յեւ ընդհանուր լարում,
յեւ վո՛չ թե մասնավոր կամ սեփական ձե՛!

Մեզ հետ վերջապես ինդուստրիան
յեւ մեքենան--- մեզ հետ ե:
Մեզ հետ ե Եյֆեյլյան աշտարակը՝
Մեզ հետ են ե նրանք, վորոնք

ո վոչ թե ուտում են ուստից—
այլ ուղեղը, մետքը վորոնց
հանճարեղ ե, թոիչք ե— ու արնոգ ե!

Մեզ հետ են Եյնչտեյնը, Շտայնախը
յեվ ծերուկ Եդիստնը.
լսում եր...

Մեզ հետ ե թոչո՛ղ ժամանակը
յեվ պատմության հոսումը!

Ազագայի շենրին ով դնում ե մի բար
կամ մի կաթի՛լ անգամ
նա մեր մե՛ջ ե, մեզ հե՛տ ե
իր կամրից անկախ...

Յես ի՛նչ եմ.

չնչին մի հյուլե ,
Բայց թիկունքիս ունեմ
կազմակերպված բյուրեր,
Լեցո՛ւն ե սիրտս
ևդ վիթխարի բախտով:
Ահա՛ թե ինչու, ընկերներ,
ձեր քարերին նստած՝
մեր զալիքին վստահ՝
նայում եմ Փարիզին, վոնց վոր հաղթող...

Թեկուզ գիտեմ, վոր դե՛մն ե
մեր զլխավոր կոիվր,
թեկուզ գիտեմ, վոր դե՛մն ե
բայց գիտեմ, գիտեմ յես,
վոր հաղթանակը—մե՛րն ե:

Դիտեմ,
վոր ունենք մեր դեմը
բանի՛ Հոկտեմբե՛ր դեռ...

Խնչքան զիրքեր զեռ կան,
 Խնչքան բերդեր...
 Գիտեմ, վոր լարել են մեր զեմ
 Խրենց բոլոր ուժերը,
 պողպատե՛լ են զիրքերը,
 յերկաթե՛լ,--
 բայց գիտեմ, գիտեմ յեռ,
 վոր հաղթանակը մերն է,
 հաղթական գալիքը յերբ ել գա թե...

Նա զիկտատո՛ր է, տե՛ր է,
 նրան ել վախ չկա,
 ում աչքերում վառվել է
 ապագայի մի կայծ:
 Ով տեսել է գալիքը
 ավելի մոտից,
 քան կոշկակարը տեսնում է
 կոշիկն իր վրա:
 Ով վո՛չ թե տեսնում է ապագան,
 այլ շոշափում է.
 ով իր ամեն նյարդով
 յեվ մագերով անգամ
 գգում է անդադար. գալիքների հպումը...

.

Եստե՛ղ է:
 «Մյուր ֆեդերն»:
 Եսպե՛ս է կոչվում եստեղ նա:
 Բարձրացել է զեմս հրեմ:
 Փլատակ է:
 Պատ է զեղնած:--

Մհաջորդն է ստաջվա պատի:
 Մի փորքիկ կտորը:

Վոնց վոր եր՝
մնացել ե են որից եղպեա:
Վրեն՝
հատիկ-հատիկ՝
գնդակների հետքեր:

Քշեցին հորդու-հորդու
ե բերեցին ետեղ:
Ի՞նչ.
Թաղեցին ձեզ թե՛
կարծում են՝ խեղդեցի՞ն ապագան:
Ընկերներ,
բնկար թե վոր դուր--
բայց
լսո՞ւմ եր--
մենր կանր!
Դեռ կգանր!..

Լցված ե կյանքը հիմա
մեր արշավի թինդով:
Մեր հոինդով լեցուն ե--
Շուտով.
շուտով կգանր:
Կրերենր Կարմիր Հատուցումը!

Արդեն սուկ ենր մենր
աշխարհի վեցերորդը:
Յեվ կան,
յեվ կան թեկուզ,
դեռ կան բազում բերդեր
սկսվել ե սակայն հաղթանակի յերթը:
Շուտով.
շուտով,
շուտով

Փարիզինն և հերթը,
ընկերներ'ը'...

Ներքևում հրեն
բանվորական թաղերը խավարում --
լսում եք.
փափսում են.
խոսում են...
Վոնց վոր վրեժ մի ալ՝
հոսում և ենտեղից սարսափը
դեպի ետուար...

Նրա շուրջը,
վրան
իջնում և ահա աղքատողջը:
Քանձրանում և վուարը:
Կորչում և մշուշում շրջագիծը լուսե: --

Արդեն ետուարը
դողում և, վոնց վոր տերեվ, գալիքների ահից:

-- Լսեք, լսեք, լսեք. --
Եղ թաղերի վրա
շուտով կերնե արեվը. վոնց վոր դահիճ...

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

La Commune est morte — vive la Commune!՝ նշանակում է՝ կո-
մունը մեռավ -- կեցցի կոմունը:

ՊԵՐ-ԼԱՇԵԳ. — Գերեզմանատուն Փարիզում:

ՇԱՆ ԳԵԼԻԳԵ. — Փարիզի լավագույն փողոցներից մեկը:

ԿՈՆԿՈՐԳ. Համաձայնության հրապարակը Փարիզում:

ԲԵԼՎԻԼ. Բանվորական թաղամաս Փարիզում:

ՄԵՏԵՆ. Ստորյերկրյա ելեքտրաքարշ:

ՄՈՆՄԱՐՄԵ. Փարիզի հայտնի թաղերից մեկը, ուր կենտրոնա-
յամ էն զվարճատեղիները:

ՆԱՈՒՆԱՎ. Փարիզի ամենահարուստ թաղերից մեկը:

ՈՎԵՐՍ. — Փարիզի խոշորագույն ռպերային թատրոնը:

ՇՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿՈՄԵՊԻ. Փարիզի խոշորագույն զրամատիքական
թատրոնը:

ՄՈՒԼԵՆ — ՌՈՒԺ. — Հռչակավոր կաֆի շահտան Փարիզում: